

שיתוק

מיידיש: ויקי אס־שיפריס

י"י (ישראל יהושע) זינגר נולד ב־1893 בבילגוריי שבפולין, והיה אחיהם הבכור של הסופרים אסתר קרייטמן ויצחק שבביס־זינגר. סיפוריו החלו להתפרסם ב־1916, ולימים פרסם גם מחזות כמו "יושה עגל" ורומנים נודעים כמו "האחים אשכנזי", "בית קרנובסקי" ואחרים. הוא כתב בעיתון "פאָרווערטס" ועבר לניו יורק, שבה מת ב־1944.

כשמגיעים הימים שלאחר סוכות, כשהאדמה בכפר הולכת ומתקשה, ועורבים, מחנות שלמים של עורבים, מכסים את הגבעות הדהויות הצהבהבות – הימים האלה הם הזמן היחיד שבו ביתו של נטע מיידניק שוקק חיים. בכל ימות השנה עצוב בביתו של נטע. נטע ושפרינצה אשתו נודדים בכפרים, קונים ומוכרים סחורה. מיד כשעולה השחר של יום ראשון הם מעמיסים על כתפיהם שני שקים ריקים, קושרים אותם בתחתית כדי שישקלו יותר מלמטה, ויוצאים אל הכפרים. ורק בשישי בערב הם חוזרים, השקים מלאים והגבים כפופים.

בבית נשאר רק לייקה וירמקה, שני ילדים ששנה אחת מפרידה ביניהם, ואמו של נטע, יצור זקן ומשותק ששוכב בפינה, מלופף בסמרטוטים כמו פקעת. הילדים עסוקים, מכינים לבד את האוכל שלהם, והברייה הזקנה שוכבת כל הזמן על הגב, לא מזיזה איבר, לא מנידה עפעף, נוהמת בלא שיניים או בוהה לחלל בעיניים קפואות פקוחות לרווחה.

לייקה וירמקה חיים כמו גדולים, כמו אימא ואבא. הם מתעוררים וקמים מוקדם, אפילו שמתחשק להם להמשיך לישון. לייקה מפשילה את שרוולי החולצה עד מעל למרפקי הילדה הצנומים שלה, ומקלפת בוריות תפוחי אדמה, חותכת מתוכם בחוד הסכין את העיניים הרקובות והמתולעות, ומקנחת בקצה הסינר כמו שעושות אמהות. ירמקה מניף גרזן גדול כמעט כמוהו. הוא יורק לתוך כפות הידיים, מכה בענף מעוקם, ונאנק כמו חוטב עצים זקן: אָהה! אָהה!

אחר כך הם יושבים לשולחן יחד. לייקה מחלקת את האוכל לצלחות, והם שותקים. שותקים במלוא הרצינות של גדולים שכבר טעמו טעמה של עבודה ויכולים להעריך את ערכו של המזון.

אבל כל זה לא נמשך הרבה זמן. הרי תפוחי האדמה מתבשלים מהר, היום התחיל רק עכשיו וכבר אין להם מה לעשות.

בחורף רע עוד יותר. בחוץ קר. הזוגיות מכוסות כפור, את החורים סתמו בבגדים ישנים, והפקעת נוהמת כל הזמן בלי שיניים. הם, הילדים, לא מבחינים בפקעת. מאז התחילו לשמוע הם קלטו כל הזמן אותו המהום אילם והתרגלו אליו כמו לצרצור הצרצר שלא מפסיק לצרצר את קינותיו ביום ובלילה. ורק לפעמים, כשהפקעת פוצחת בנהמות חזקות ותכופות יותר, ניגשת לייקה אל הסמרטוטים ושולחת בזוירות יד לגעת. אבל המשותקת שוכבת בצואתה, והילדים יורקים כמה פעמים ופורצים בצחוק.

"פוי, זקנה, לא יפה..."

"פוי, זקנה, לא יפה..."

הזקנה שוכבת על הגב, לא מזיזה איבר, לא מנידה עפעף, ורק בוהה בחלל בעיניים קפואות פקוחות לרווחה.

הבית חשוך ולח. על התקרה יש כתמים, הטיט מתנפח וטיפות מלוכלכות מתגלגלות לאט למטה. בפינה של הזקנה הלחות רבה יותר מאשר בשאר הבית. בתקרה שם תלויה תלולית תפוחה ופתוחה, כמו פצע פתוח, וממנה זולגות טיפות בלי הפסקה. הזקנה שוכבת ישר על הגב מול הפצע הפתוח ובוהה בעיניים קפואות, פקוחות לרווחה, בכל טיפה וטיפה שמתגלגלת מלמעלה למטה ונופלת לה על הפנים, פעם על האף ופעם על המצח, ושוב על האף ושוב על המצח. הטיפות מתגלגלות כבדות ומתעקלות. הן מכות בבשר הכחוש וניתזות לכל עבר. הילדים לא יכולים עוד שלא לצחוק, וכמו שאומרים כשמאכילים ילד, הם קוראים בכל פעם:

"פה גדול, טיפונת!"

"פה גדול, טיפונת!"

כשהחדר הולך ומחשיך, והצרצר מקצר את ההפסקות בין צליל אחד למשנהו, הילדים מתחילים לחפש את הצרצר. לייקה פותחת את דלתות הברזל העליונות של התנור שדמויות בולטות של מנקי ארובות מגולפות עליהם. היא מסתכלת עוד ועוד לתוך התהום השחורה שאין לה ראשית ואין לה תחתית. ירמקה זוחל לתוך החלל הריק מאחורי התנור שנמשך והולך מי יודע לאן, בלי סיבה ובלי תכלית, ושנוצר בלי סיבה ובלי תכלית. בפנים יש ריח של חושך חמים, של צמר גפן חרוך, של מברשות מפויחות ושל פגר עכבר. ירמקה צועק משם בקול עמום כקולם של מנקי ארובות כשהם מורידים את המשקולת לתוך הארובה, והצרצר משתתק. אבל ברגע שירמקה יוצא משם, שב הצרצר לצרצר את קינותיו העצובות ובכלל לא מתעייף. הלילה נמשך ונמשך אך הילדים לא רוצים לישון. הם מתחילים לשחק, פעם בתופסת, פעם במחבואים, אבל כל זה נמאס מהר. ירמקה כבר יודע שלייקה תתחב את הראש מתחת לכר, ולייקה כבר יודעת שירמקה ישתחל לתוך החלל מאחורי התנור. הם כבר מוכנים להפסיק את המשחק, אלא שאז תוכפות נהמותיה של הזקנה, והילדים מתרגזים וצועקים:

"פוי, זקנה, לא יפה..."

"פוי, זקנה, לא יפה..."

ורודפים זה אחרי זה עוד קצת, עד שהזקנה משתתקת, ומפסיקים. הם מרצינים, נבוכים, כאילו הבינו פתאום שהם מתעסקים בפעילות טיפשית, ומתיישבים בשקט לשולחן, משעינים עליו את המרפקים, מחזיקים את הפנים בכפות

הידיים ומסתכלים זה בזה בשתיקה בעיניים פעורות ועצובות. מסתכלים ומסתכלים עד שעפעפיהם צונחים מעייפות והם מסתובבים אל הזוגיות השחורות, בוחנים ובוחנים את צלליהם הארוכים.

ביום שישי בערב ההורים חוזרים קפואים, עייפים וכפופים.

אימא מעמידה זוג נרות חלב פשוטים בפמוטי בדיל קטנים, ונותנת לכל אחד מהילדים את אריזות הנייר הריקות עם תמונות של חג המולד מצוירות על התוויות הצהובות. אבא מסתובב בחדר בצעדים עייפים ומנומנמים, ואומר "לְכוּ נְרַנְנָה" פשוט, בלי ניגון, כמו שהוא אומר קריאת שמע על המיטה. אימא ניגשת אל הפקעת, ידיה מתעסקות בה. היא כמעט מקיאה ויורקת, וצועקת:

"ריבוננו של עולם! כבר בת תשעים ושלוש, וחיים גועליים כל כך..."

היא רוחצת, שוטפת, כמו שמשפשים איזה חפץ ישן, מטאטא מרוט וגרום, והברייה המשותקת לא מזיזה שום איבר, לא מנידה עפעף ורק בוהה במי שמנקה אותה בעיניים קפואות פקוחות לרווחה.

בשעות היום בשבת שקט ועצוב בבית עוד יותר. כל הלילה החורפי עובר עליהם, על אימא ואבא, בשינה. ומיד כשהם גומרים לאכול, עוד באמצע הברכה, הם שוב נכנסים למיטות, והם נוחרים בזה אחר זה – אבא חזק ואימא חלש ממנו – נחירות כבדות וצפופות כל כך שנדמה שהנה עוד רגע ייחנקו שניהם. הילדים יושבים בשקט, בוחנים את המגפיים הגדולים שמוטלים ליד המיטות, ולא מבינים איזה מין אנשים הם הגדולים האלה שיכולים כל הזמן לישון ולנחור.

במוצאי שבת פורקים ההורים את חבילות שֶׁער החזיר, ומתיישרים זה מול זה על שרפרפים קטנים. הם מושכים בזריזות בצרורות השֶׁער וממלמלים אותן המילים המעטות:

"רך, נטע?"

"לא, קשה".

בקִיץ קצת שמח יותר, חם ומואר, אבל גם אז נורא משעמם בגבעות הכפר. ירמקה ולייקה הולכים לחולות. ירמקה וחלל לתוך בור, מתחבא מאחורי גגון חולי שחפר תחתיו, וצועק בקול עמום:

"לייקה, איפה אני? לייקה..."

לייקה וחולת לתוך חלל גזע רקוב של אלון זקן שנפל וחציו שקוע באדמה, ומשיבה לו בצעקה:

"ירמקה, איפה אני? ירמקה..."

אבל הימים ארוכים. כל כך, כל כך ארוכים. הזוגית צהבהבה, כאילו השתזפה. העצים הספורים, המפוזרים על פני הגבעות הדהויות מעוקמים וגבנוניים, מנוקבים ממכות ברק וזקנים, נורא זקנים. הענפים שלהם כמושים, וירמקה לא מצליח בשום אופן לעשות מהם חלילית. ברגע שהוא נוגע באולר שלו בענף, הקליפה המיובשת מתבקעת. גם המשחק במחבואים נמאס – עוד פעם ועוד פעם להתחבא מאחורי הגגון החולי, שוב ושוב בתוך האלון הרקוב. הם כבר יודעים מראש איפה הם. והם גוררים בעצלות רגליים, מעלים אבק בחול. ריק סביב־סביב. אין שום גדר, שום משוכה, רק גבעות וחול, חול וגבעות. רק לעתים רחוקות מזדמן למקום גוי מאובק, מעמיס על העגלה שלו חול מלוא כמה אתים,

ומשאיר אחרי גלגליה חריץ עמוק וכמה ערמות טריות של גללי סוסים. בבית מזמזמים זבובים בלי סוף. הם מתאספים סביב הפקעת, יושבים על פניה המחורצים של הזקנה, פרים ורבים, מתנקים, מוצצים את דמה המת ומשאירים תמורתו נקודות שחורות צפופות. הזקנה לא מזיזה איבר, לא מנידה עפעף, ורק בוהה בבריות המזמזמות שחגות סביבה במעגלים שחורים מהירים ומזמזמים.

אבל עם בוא הסתיו החיים בביתו של נטע משתנים לגמרי.

באחד הימים שאחרי סוכות יש לנטע יאַרצייט, היאַרצייט של אבא שלו. אבא שלו מת מוות איום ונורא: הוא נשרף בביתו ממכת ברק. בגלל זה נטע פוחד מאוד מאביו המת, ותכף אחרי סוכות הוא עסוק בקדיש ובעלייה לקבר. הוא זוכר ימים חמימים שלאחר סוכות, והוא זוכר איזה יריד בעיירה קרובה, אבל הוא לא יודע בדיוק מתי זה היה, הוא לא ממש בקי בלוח השנה. ואז הוא חוזר ללון בביתו בכפר. הוא פוחד: "כשישנים אצל איזה גוי באורווה, עוד אפשר לשכוח את היאַרצייט..."

נטע נהיה עכשיו קצת חששן וחסר ביטחון. הוא מתעורר מוקדם כל כך שמבעד לזגוגיות עוד ניבט לילה שחור משחור ואי אפשר לדעת מה השעה. והוא שוכב ככה ער במיטה, ואומר לשפרינצה שבמיטה המאונכת לשלו, כמו באות דל"ת: "שפרינצה, נראה לי שעוד שלושה ימים, ביום שלישי בעזרת השם, צריך ללכת לעלות לקבר".

"לא, נטע", עונה לו שפרינצה, "לא, רק בלילה שבין שלישי לרביעי".

היא עוד זוכרת את האסון כאילו הוא קרה היום. כשהם חזרו מהיריד לביתם, כבר היה במקומו שטח ריק ועליו בדלי קורות עוממים ועצמות חרוכות מעלות עשן. בשעת הלילה החשוכה מתעורר בה פחד, והיא מנסה להרגיע את עצמה: "יותר טוב לו ככה... יותר טוב מלשכב במצב כזה, להירקב בחיים..."

אך נטע מתרגז, ועונה לה בכעס:

"אל תדברי ככה, שפרינצה, זאת אימא שלי".

ביום של היאַרצייט אימא עדינה ונעימה, כמו ביום הכיפורים כשהיא עומדת חלושה מרעב ונותנת לילדים צלחות עם העוף מהכפרות. היום היא רוחצת את הזקנה לא כמו שרוחצים חפץ ישן אלא כמו שמטהרים מת, בִּיראה ובדרך ארץ. היא מלבישה לה כותנת לבנה, רוכנת מעל האוזניים החומות והכחולות, החירשות וצועקת לתוכן: "חותנת! היום היאַרצייט של החם... חותנת, אַת זוכרת את השרפה?"

למחרת חוזר נטע מקבר אביו, וקדושה, רצינות וחגיגות על פניו הגסים. היום עבר עליו בחברת יהודים, הוא שתה אֶתם כוסית או שתיים, והוא מרגיש כמו בימים נוראים. הוא חזר מלווה בלייביש הזגג שסוחב ארגו זגוגיות על שכמו וגורר את הרגליים העירוניות שלו בחול. ככל שייזהרו, בכל שנה נשברות כמה זגוגיות. וכשנטע עולה לקבר של אביו הוא מביא אתו בשובו משם את לייביש הזגג. לייביש נשאר ללון אצלם בכפר, ושפרינצה טורחת במסירות כפרית לכבוד האורח.

נטע מביא אתו גם את מה שנשאר מבקבוק של רבע ליטר יי"ש וכמה עוגיות – שאריות מהתקרובת שהגיש ליהודים שבאו לענות אמן לקדיש שלו. הוא מרים כוסית לחייו של לייביש. ירמקה ולייקה יושבים בשקט בפינה. הם מתביישים מאוד מפני האישה הזר, וטוב

להם. הם תוחבים בגנבה אצבעות לתוך המרק הלבן, שולפים חתיכות ישרות של זכוכיות, ושותים בצמא את הדברים של האיש:

"חה!" אומר לייביש, "אין לך מושג בכלל איזה מין בן אדם היה אבא שלך..."

הבית חם ומואר. אבא יושב, לבוש בקפוטה ובמגפיים שלו. אימא ליד התנור, מטגנת כבד. בשרוולים מופשלים למחצה היא מחטטת בכיריים, מזיזה את טבעות האש מכאן לכאן, הפנים שלה מוארים כשלהבות, והיא חוקרת את לייביש:

"מה אתה חושב, ר' לייביש, הזקנה, היא יודעת איזה יום היום?"

לייביש מניח לרגע את פרוסת הלחם, ומביט לפינה. הבית משתתק. אפילו לייקה וירמקה מפסיקים להתלחש ויושבים בנשימה עצורה. השלהבת על הכירה מתנועעת בתפילה, הזקנה שוכבת על הגב, רחוצה, נקייה, בכותונת לבנה צחה. ולייביש יושב שם בבית הדרוך והמתוח, יושב כמו פרופסור מומחה שאמור לחוות דעתו על חיי אדם, ומסתכל ישר לתוך העיניים הקרות, הקפואות של הזקנה. הוא מסתכל ומסתכל, כמי שמבקש להיות משוכנע לגמרי בדבריו, ואומר בקול שקול ובטוח:

"היא יודעת, היא יודעת... בטח שהיא יודעת."

האוויר בחדר נעשה קליל, כאילו נגול מעליו משא כבד, והכול נושמים לרווחה, נשימותיהם קלות ושמחות יותר.

נדמה שעוד אדם הצטרף פתאום לבני הבית.

1918